БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

№ 71 (18033)

2011 чылдың июнь 28, вторник

Садар өртээ 5 рубль.

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Чазак Даргазының ажыл-албаны

ТЫВАНЫҢ ДЕЛЕГАЦИЯЗЫ — ЧЕЧЕН РЕСПУБЛИКАДА

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Шолбан ра-оол баштаан делегация Чечен Республикада е берген.

легацияның составында Ты- иштики херектер сайыды ндр Лобанов болгаш ТР- осквада бүрүн эргелиг тө- Ренат Ооржак олар кирип

юзный» аэропортунга аал- ы Чечен Республиканың Ча- н Даргазы Одес Байсул- парламент даргазы Дуку- Абдурахманов болгаш ЧР- зааның Даргазының оралак- – ЧР Баштыңының болгаш ның администрациязының кчузу Магомед Селимханов ткааннар.

вадан барган аалчыларга чедирип тура, О.Байсул- РФ-тиң регионнары-биле зааларны быжыглаары рес- каның чазаанга онза улуг дузалыг болуп турар, бо ийи бликаның аразынга найы- харылзаалар сөөлгү чылдарда быжыккан деп демдеглээн. «РФ-тиң субъектилеринден экономиканың дыка хөй угланыышкыннарының талазы-биле кады ажылдажылга кылырынга сонуургалдыг болуп турар черлеривистиң бирээзи Тыва болур» — деп, ЧР-ниң Чазааның Даргазы демдеглээн.

Тываның милициязының ажылдакчылары албан-хүлээлгезин ак сеткил-биле күүседип, чүгле эки талаларын көргүскен деп, Д.Абдурахманов айыткан.

Харыы сөс алгаш, Шолбан Кара-оол республиканы катап тургузары дээш Чечен Республиканың удуртулгазының болгаш ооң чонунуң күжениишкинниг ажыл-чорудулгазын демдеглээн.

— Чечен Республика дугайында хөй удаа дыңнаан болгаш номчаан мен, чоннуң чугаалажыры дег, «чүс катап дыңнаарының орнунга, чаңгыс катап көргени дээре» дээр болгай — деп, Тываның Баштыңы чугаалаан. Тываның делегациязының келген херээ ЧР-де албан-хүлээлге сургакчылаашкынында республиканың милициязының ажылдакчылары-биле ужуражыры, оларның чурттап турар чери-биле болгаш албан-хүлээлгезин эрттирип турар байдалы-биле таныжары дээрзин таныштырган. Оон аңгыда ужуражылганың программазында ийи регионнуң аразында социал-экономиктиг харылзааларны моон соңгаар быжыглаарының айтырыы база кирип турар.

Делегация Грозный хоорай-биле таныжылганы аэропорттан-на эгелээн, ЧР-ниң найысылалының чамдык объектилеринге барган. Ол ышкаш аалчылар Тывадан келген милиция отрядының турар чери «Ханкала» шериг баазазынга база четкеннер.

Чечен Республиканың Баштыңының болгаш Чазааның парлалга албаны.

Шолбан КАРА-ООЛ: «Матвиенко айтырыгларны сайгарып билир-даа, шиитпирлеп-даа шыдаар»

Россия Федерациязының Президентизи Дмитрий Медведевтиң губернаторлар төлээлери-биле эрттирген хуралынга Федерация Чөвүлелиниң спикериниң албан-дужаалынга Санкт-Петербургтуң амгы губернатору Валентина Матвиенкону томуйлаарының дугайында санал кирген.

Кадрлар талазы-биле ол шиитпирни Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол чугулалап хүлээп алгышаан, дараазында үнелелди берген: «Губернатор ажылының арга-дуржулгазы, регионнарның онзагай талаларын херек кырында билири Федерация Чөвүлелиниң ажылынга эргежок чугула —деп, Шолбан Кара-оол санап турар.— Бистиң тоогувустен алыр болза, чурттуң улуг дээн албан-дужаалдарының бирээзин ам херээжен кижи ээлеп болур-дур. Ол боду аажок бүдүштүг кижи-ле болгай, ынчангаш үстүкү палатада бөгүнде бар кандыг-даа айтырыгларны деңзигүүрлеп билир болгаш оларның үндезинниг, чогумчалыг шиитпирлеттинеринге тодаргай угланыышкыннарны берип шыдаар арга-шинектиг.

Хууда хайгааралдан мындыг байдалдарны демдеглексеп тур мен: Валентина Ивановнаның чазак даргазының оралакчызы албан-дужаалга тура, бистиң республикага ажыл-албан аайы-биле кээп чорааның сакты-дыр мен. Ынчаң ажылын ол чүгле найысылалга кызыгаарлаваан, ыраккы ивижилер турлагларынга база четкен болгай. Төптен сургакчылап келген удуртукчулардан ындыг черлерге чедейн дээр кижи ховар-ла боор. Матвиенко черле бир онзагай кижи, регионнарның ажыл-амыдыралын ол кончуг эки билир. А Федерация Чөвүлелинге шак ындыг шынарлар онза чугула болуру чугаажок».

ИЮНЬ 27 – Россияның Аныяктар хүнү

АЙЫРЛЫГ, ШКОЛАЧЫ ЧЫЛДАР!

Кызылдың школаларының Доозукчуларының парадындан

Чаш назын ооң соонда арткан. А мурнунда— арыысалгалыг, негелделиг, хөй-хөй шенелделерлиг мыдырал, улуг кижиниң амыдыралы. Ол ийиниң разында Доозукчулар балы деп чүрекке өөрүнчүг, еткилге дүвүренчиг, сагышка кударанчыг бо- уушкун бар. Ол болуушкун школазы-биле кижини айырлаштырар, улуг орукче үдээр.

Доозукчулар кежээзин сагын- кижи бар бе? Аныяк-даа, улуг- назылыг кижилер ону дүүн чаа ган дег утпас болгай. Ону улам ндурбас болуру-биле Кызыл хоорайның мэриязы Доозукчулар парадын Аныяктар хүнү-биле капсырлаштыр организастаан.

Июнь 25-те болган парадка Кызылдың бүгү школаларының доозукчулары киришкен. Ындыг чараш чыскаалдың ховар болуп турганын найысылалдың чурттакчылары демдеглээн. Титов болгаш Ленин кудумчуларының белдирлешкен черинде чыылган оолдарны болгаш кыстарны көөрге, аажок-ла чараш! Кыстарның кеткен хеви аңгы-аңгы өңнүг, айыраң-каас чечектер-ле, а оолдар— езулуг эр улусту көргүзүп турар костюмнерлиг. Аңаа келгеннерниң арыннарында өөрүшкү чайнаан— ада-иелерниң-даа, келгеннерниң-даа, доозукчуларның-даа.

Доозукчуларның колонназы Ленин болгаш Титов кудумчуларындан Арат шөлүнче шөйлүп чоруткан. Аңаа парад киржикчилериниң байырлыг чыскаалы болган. Найысылалдың удуртукчулары — Кызылдың мэриниң хүлээлгезин күүседип турар Алексей Нестеров болгаш хоорайның Төлээлекчилер хуралының даргазының оралакчызы Раиса Күжүгет олар школа доосканы-биле оолдарга болгаш кыстарга чүректиң ханызындан байыр чедиргеннер. Хоорай Хуралының тургусканы кижи бүрүзүнге 3 муң—3 муң рубль түңнүг стипендияны беш доозукчуга Раиса Күжүгет хоорайның хөй-ниити амыдыралынга киирген үлүг-хуузу дээш тывыскан.

Бо чылын школаны алдын болгаш мөңгүн медальдар-биле доосканнарга байырны база чыскаал үезинде чедирген. Ындыг хемчеглерни хөй кижилер мурнунга, ада-иелери көрүп турда, кылыр чорук Кызылдың төөгүзүнге турбаан чүве-дир. Бо чылын найысылалга 755 кижи школаны дооскан, оларның чедизи — алдын, он бежи мөңгүн медальдарны алган. Келген чон төлептиглерни көрзүн дээш эки өөредилгелиг доосканнарны болгаш оларның ада-иелерин сценаже чалаан.

Бо чылдан эгелеп медаль алганнарның ат-сывын дептерге киир бижип турар апаар деп шиитпир хүлээп алдынганының дугайында медээ чыылганнарны өөрткен.

Кызылга бир дугаар эрткен Доозукчулар парады аңаа келгеннерниң сагыш-сеткилинге дыка таарышкан. Школаны бо чылын доосканнарга ол база уттундурбас болуушкун кылдыр артып калыры чигзиниг чок.

Байырлыг, чаш назын, экии, чалыы назын!

Аяна ООЛАК.

НАЙЫРАЛДЫҢ КӨВҮРҮҮ

Моол-тыва «Найырал» ниитилелиниң күүседикчи директору Делег Одхуу-биле ажык чугаа

— Бодуңарның дугайыңарда номчукчуларывыска таныштырып көрүңерем, Одхуу.

— Мени Делег Эрдэнчулуун оглу Одхуу дээр. Моолда чурттап турар тываларның бирээзи мен. Улаанбаатор хоорайда ажылдап-чурттап чоруур мен.

— Мооң мурнунда кандыг өөредилге черинге база кандыг мергежил чедип алган силер?

— Улаанбаатор хоорайга хоойлу институдунга өөренгеш, юрист мергежил чедип алган мен.

— Ийи дугаар дээди эртемиңерни Тываның Күрүне университединде өөренип турар болгай силер, өөредилге үезинде кандыг бергедээшкиннерге таваржырдыр силер?

— Тывага өөренирге меңээ солун, эки-дир. Тываның Күрүне университединге өөренип турарым дээрге меңээ чоргааранчыг. Бодунуң өгбелериниң Улуг Тыва чуртунга өөренип алыры, аңаа хамаарылгалыг болуру дыка эки деп бодап турар мен. Өөредилге үезинде орус дыл талазында бичии-бичии бергедээшкиннер бар, ынчалза-даа ындыг бергедээшкиннер каяа-даа турар, ону ажып эртери өөренип турар улустуң бистерниң хүлээлгевис-тир. Кайы-бир чоннуң дылын эки өөренири, эртем-билиг чедип алырындан аңгыда, ол чонну хүндүлеп турарының демдээ-дир.

— Силер Моолдуң-даа, Тываның-даа дээди өөредилге черинге өөренген, өөренип чоруур болгай силер, бо ийи чуртта өөредилге талазы-биле ылгалы кандыг-дыр?

— Ийи чурттуң аразында өөредилге талазы-биле ылгалдар бардыр. Кандыг-даа өөредилге черинге өөренирге, черле бергедээшкиннер турар. Чогум кижи боду кызар болза, өөрениксээн чүүлдерин шуптузун шиңгээдип ап болур. Эртем-билиг чедип алыры, ону бедидери, билир чүүлдерин ханыладыр өөренири, билбес чүүлдерин билир кылдыр өөренип алыры кижиге дыка ажыктыг. Тывага өөренгеш, хөй ажыктыг чүүлдерге өөренип ап турар мен.

— Силерни Моолда Моол-тыва «Найырал» ниитилелиниң күүседикчи директору болуп ажылдап турар деп билип турар бис, ийи чурт аразында кандыг ажылдар кылдынып турарыл?

— Ниитилелдер аразында боттуг ажыл-чорудулгалар чоруп турар. Баш бурунгаар шиитпирлээр ажылдарны күүседиринге хамаарылгалыг херек чүүлдерни шиитпирлээр чадада бис. Амгы үеде ниитилелдер аразында ажылдың деңнели, ийи чурт аразында чоруп турар албан болгаш хуудa улус-чоннуң херек-чоруктарынга дузалажып шиитпирлээринге дуза кадып тур бис. Колдуунда Моолдуң аңгы-аңгы өөредилге черлеринде өөренип турар студентилерге өөредилге талазы-биле дузалажыр, өөреникчилерни дыштандырар ажылдар чоруттунуп турар. Культура талазы-биле алырга, Тывага болган мөөрейлерге моол, кыдат таладан киржикчилерни ниитилел мурнундан аргыштырып, олар-биле дугуржуп, Тываже медээлерни дамчыдып, ажылдап чоруп тур бис. Кады ажылдажылганың сорулгазы болур ниитилелдиң келир үеже базымнарының эге чадаларын ажыдып ажылдап тур бис. Келир үеде ийи чоннуң аразында харылзаа улам быжыгар дээрзи билдингир.

— Моол-тыва «Найырал» болгаш Тыва-моол «Найырал» ниитилелдериниң аразында 2011-2012 чылдарда кандыг ажыл-чорудулгалар, сорулгалар салып турар силер? Бо дугайында номчукчуларывыска сонуургадып көрүңерем.

— Төлевилээн ажылдарның аразындан кол харыысалгалыг ажылдар — Тывага көшкүн чоннарның IV Наадым байырлалынга национал хүрешти эрттирерин; Наадымга Моол болгаш иштики Моолдан, Кыдаттан кээп киржир аалчыларга база киржикчилерге хамаарышкан ажылдар чорударынга дузалажыры. Оон аңгыда чайгы дыштанылга үезинде өөреникчилерни дыштандырар, концерт көргүзүглер, эртем-шинчилел ажылдары, спортчу оюннар болгаш оон-даа өске хемчеглерни эрттирер сорулгалар салдынган.

— Моолда өөренип турар тыва студентилерниң «Улуг-Одаг» ниитилелиниң удуртукчузу база болгай силер, бо ниитилелдиң ажыл-чорудулгазының дугайында тайылбырлап бээр силер бе?

— Моолда тыва студентилерниң «Улуг-Одаг» комитединиң кол угланыышкыны— студентилерниң өөредилгезинге хамаарылгалыг, оларга эртем-билиг чедип, төлептиг аныяктар болурунга дузалажыры. База Моолдуң болгаш моон барып өөренип турар тыва студентилерниң аразында харылзааны быжыглаар, эртем-шинчилел ажылдарын чорудуп, студентилерниң шынарлыг, эки билиг чедип алырынга хамааржып турар айтырыгларны сайгарып, шиитпирлеп турар бис. Комитеттиң ажыл-херээ үе-шаанда эки чоруп турар.

— Моолдуң аңгы-аңгы өөредилге черлеринде өөренип турар тыва студентилерниң ниити саны чежел?

— Моолда Тывадан 64 сургуул өөренип турар.

— Олар өөредилгезинде-даа, анаа амыдыралында-даа кандыг бергедээшкиннерге таваржып турарыл?

— Бергедээшкин чок чуртталга турбас болгай. Ында өөренип турар студентилерге таваржып турар кол бергедээшкиннер — дыл айтырыы, регистрация чурумун чедир билип албайн турары, чок болза документилерин чедир долдурбааны, доктаамал ужуражып чыглыр чер чогундан элээн бергедээшкиннер бар. Кызымак, бергелерге торулбас, иштики делегейи күштүг, чүткүлдүг, бедик сорулгалыг тыва аныяктар хөй-дүр.

— Келир үеде Моолдуң янзы-бүрү өөредилге черлеринге өөренир күзелдиг аныяктарга кандыг сүме кадып болур силер?

— Кайнаар өөренирин шилиири — ол кижиниң бодунуң эргези. Өг-бүлези-биле база сүмележип, сонуургалын шын доктаадып, өөренир күзелдиг черинче өөренирин шын шиитпирлээр болза эки боор деп бодаар мен. Дүрген шиитпирлеп алгаш, өөредилге ортузунда ара каап, үе чидирбес болза эки. Моолдуң күрүне университединче өөренир болза, ажыктыг деп сүмелээр-дир мен. Дооскаш, Тывага кээрге, ажылагый тыварынга бергедээшкиннер турбас.

— Тыва-моол аныяктарның аразында кандыг ылгалды эскерер-дир силер?

— Тываның-даа, Моолдуң-даа аныяк-өскени өөредилгеге кызымак, чуртунуң келир үези дээш ажыктыг ажылдарны кылып чорудуп турары-биле дөмейлежип турарлар. Тывага келгеш эскерген чүүлүм болза, чамдык аныяктар тыва дылын шуут ажыглавас-тыр, ол багай деп бодаар мен. Моолда аныяктар-даа, улуг улус-даа моол дылда чугаалап турар. Силерде аныяктарның хөй кезии орус дылды ажыглап турар. Орус дылды ажыглап турары база дыка эки, ынчалза-даа төрээн дылын кандыг-даа үеде ажыглаары тыва кижиниң төрүмелинден хүлээлгези боор деп бодаар мен. Тывада аныяктарның хостуг үезин шын эрттирер черлер эвээш-тир. Аныяктар хостуг үезин шын, бодунга ажыктыг эрттирер болза, ниитилелдиң хөгжүлдезинге эки боор деп бодаар мен. Аныяктар хостуг үезин эки эрттирер чер чогундан колдуунда хем кыдыынга чыглып, даштыгаа эрттирип турарлар.

— Июнь 27 — Россияда Аныяктар хүнү, Моолда аныяктар боттарының аныяктар хүнүн кажан эрттирип турарыл? Моолдуң аныяктарының байырлалының база оларның амыдыралының дугайында Тываның аныяк-өскенинге сонуургадып көрүңерем.

— Моолда аныяктар хүнү 4 айда болур. Бүдүн чыл иштинде бедик чедиишкиннииг өөренген, делегей чергелиг маргылдааларга тиилээн, сурагжаан аныяктарны шылгарадыр хүн боол турар. Аныяктар хүнү болганда, Моолдуң бүгү аймак суурларындан аныяктарның төлээлери Моолдуң Президентизи-биле ужуражып, боттарының санал-оналдарын сүмележип сайгарарлар. Моолда аныяктар хостуг үезинде библиотекага олурар, Интернет дамчыштыр медээлер солчур, дыштанылга үезинде экологияга болгаш чурттуң хөгжүлдезинге хамаарылгалыг сайгарылгаларны кылыр. Моол кижи деп кымыл ол, канчаар чурттап чорааныл, амгы үеде чүнү сагып чоруурул, төөгүнү, эрткен үе, амгы болгаш келир үениң эки сайзыралын шын өөренип алган бе, шыдамык байдалды быжыглаары-биле хөй талалыг кандыг ажылдарны чорудуп турарыл дээн чижектиг айтырыгларга хамаарыштыр хемчеглерни эрттирип турар.

— Бо байырлал таварыштыр Тываның аныяктарынга чүнү күзээр силер?

— Байырлал таварыштыр Тываның аныяктарынга болгаш эш-өөрүмге, чурттуң келир үезиниң салгалы болганыңарда аас-кежикти, быжыг эртем-билигни, салган сорулгаңар, чүткүлүңер күштүг, бүдүнгүр болурун, сүлдеңер, хей-аъдыңар кезээ мөңгеде бедик чоруурун йөрээп тур мен.

— Айтырыгларывыска харыылап бергениңер дээш улуу-биле четтирдивис. Өөредилгеңерге болгаш кылып чорудуп турар ажылдарыңарга моон-даа соңгаар улуг-улуг чедиишкиннерни күзедивис.

Айгуля ЧУЛДУМ-ООЛ.
чугаалашкан.

ШЫ

Медээл

ЭГИТПЕС СУБСИДИЯЛАРН БЭЭР

Тыва Республиканың
республиканың девискээ
чурттап турар өскүс болга
иезиниң хайгааралы чок
Россия Федерациязының ха
ларынга бажың тудуп алыр
эгитпес субсидияны бээ
чурумунуң дугайында Д
бадылаан. Субсидия алыр
чурттаар бажың-балгады
категорияның хамаатылар
чылдың декабрь 21-де күш
«Өскүс болгаш ада-иезин
гааралы чок арткан уруглар
дуза чедирериниң немелд
дылалының дугайында» Ф
дыг хоойлунуң күштүг болу
турар үезинде 23 хар четпээ
ужурлуг. Эгитпес субси
бээриниң күүселдезин тус ч
башкарылга органнары б
дырар, учетту болгаш кон
олар чорудар дээрзин Д
айыткан.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛД КИДИС ФЕСТИВА

Кидис— көшкүн чон
культура талазы-биле эң
эдилели. Бистиң республика
Арат Республиканың 90 ч
тураскааткан бүгү-эви
кидис фестивалы август
хүннеринде Кызыл хоорайг
эртер. Ону Культура яамы
ганизастап эрттирер. Фест
кидистен кылган бүгү кылы
салыр болгаш оларны
чоннар шаг-төөгүден бээр
кылып келгениниң дугайынд
көрүлделер, эң чараш өг
дерилгези база болур.

«РОССИЯНЫ ӨГ-БҮЛЕЗИ» ШАҢНАЛДА

Тывада ат-сураа бил
апарган Чымбалактарн
бүлези «Россияның өг-б
Национал шаңналга тө
болган.

Регионнар аразының «
ның өг-бүлези» Ачы-дуза
Өвүр кожууннуң Дус-Даг
Чымбалактарның өг-бүлез
чылдың Национал шаңнал
кордакчылар аразынче
турган. Ол дугайында ф
удуртукчузу Күрүне Дум
депутады Алла Кузьмина
Даргазы Шолбан Кара-оол
наткан. Чазак июль 8-те
«Россияның өг-бүлези» Н
шаңналды тыпсыр байыр
жээже баарынга оларга ду
рын аазаан.

Сергей, Вера Чымбала
өг-бүлези, фондунуң дын
биле, онзагай мергежилин
чылдарын салгалдан салга
чыдып чоруурy дээш үне
Өг-бүлениң салым-чолу к
болгаш уран чүүл-биле хо
Сергей — Тывада билдинг
позитор, ырылар автору, 1
дарда диңмиттелип турган
га» ыры-хөгжүм ансамбли
гузукчузу, амгы үеде Дус
уран чүүл школазында ы
кызы. Өөнүң-ишти Вера
Культура бажыңының мет

Олар —4 ажы-төлдүң ы
иези. Ийи оглу, ийи кызы
оларның изин салгаан, ур
дүң кижилери. Республика
балактарның өг-бүлезин өс
үлегер кылдыр чаңгыс эв
демдеглээн. 2008 чылда, Ты
бүле чылында, регионнар а
болуп эрткен «Өг-бүлени
тос чечээ» деп фестива
Дээди шаңналын алганнар.

Бистин

Россияның Аныяктар хүнүнүң бүдүүзүнде

ЫНАКШЫЛ-БИЛЕ ДОҢНАШКАН ЧҮРЕКТЕР

Июнь 24-түң хүнүнде Азия төвү тураскаал чанынга байырлыг байдалга беш аныяктар өг-бүле тудуп, салым-чолун каттыштырганының демдээ кылдыр бот-боттарынга быжыг даңгырак сөзүн берип, ынакшылдың, өг-бүле тутканының езулалын билзектер солчулгазы-биле улам быжыглааннар.

Наа өгленишкен аныяктарга ХБАБ-тың специализи Наталья Владимировна ... гыс сөс ап, байыр чедиргеш, бо чылдың эгезинден тура, өг-бүле тудар күзелин илередип, билдириишкин киирген аныяктарның саны көвүдеп турар деп демдеглээн. Киирген билдириишкини Россияның аныяктар хүнүнге дүгжү берген таварылгада, ындыг аныяктарны Азия төвү тураскаалының чанынга бадыланыштырары чаагай чаңчыл болу бергенин демдеглээн.

Кызыл чурттуг аныяк өг-бүле Айдың, Жанна Донгактар 2005 чылдан тура танышкаш, ам бо чылын куда-доюн дужүрер деп шиитпирлеп алганнар. Олар бир кыстыг, ийи дугаар уруун сес айда манап турар. Келир үеде амыдырал-чурталгавыс аас-кежиктиг, чырык база ол ышкаш ажыл-агыйдан салдынмайн, бурунгаар чүткүлдүг чурттаар бис деп Айдың биле Жанна боттарының күзелин чугааладылар.

Өгленишкен аныяктарны деткип, оларның аас-кежиин үлежип келген дөргүл-төрели, эш-өөрү-даа арбын болган. Келген аалчылар аныяктарга чүгле экини, амыдырал-чурталгазынга шаптараазыннарга торулбайн, бот-боттарын хүндүлежип кожа чурттаарын күзеп, йөрээп кааннар.

Азияна ХОМУШКУ.

Ренат САНГЫ-БАДРАНЫҢ тырттырган чуруктары.

АРЗЫЛАҢ АДЫН БАДЫТКААН

• *Хүрештен репортаж*

Июнь 26-да найысылал Кызылга Аныяктар ...үнүнге тураскааткан хүреш маргылдаазы Тываның ... чылы аттыг стадионга болуп эрткен. Аңаа 128 ...өгелер күжүн шенежип киришкен. Оларның ...разында Арзылаң мөгелер Эрес Кара-Сал, Сайын-...елек Түлүш, Начыннар Начын Монгуш, Алексей ...онгуш, Сонам Соян, Ким Седен-оол, Ай-Демир ...онгуш, Александр Хуурак олар бар болду.

...ирги салыгда Арзылаңнар ...аш Начын мөгелер чииги-биле ...н октагылаан. Ийиги салыгда ...ны үндүрбээн, чүгле ат-сывы ...ле билдинмээн аныяктар ...шкен. Ол хиреде хүреш дыка ...н болган. Ады билдинмээн ...ге база шын эвес апаар, чүге ... Буян Бурбучукту, Кызыл-Кат ...енни, Седип Ондарны канчап ... билдинмес дээр боор, ол ...ге хүрештиң көрүкчүлеринге ... билдингир аттар-дыр, ол ...лерниң кайы-бирээзи үнүп ...рге-ле, бистиң көрүкчүлер «ол ... бирээни кылыр эвеспе» деп ...ар апарган. Оларның манааш...н бадыткап, шынап-ла, чараш, ...н хүрешти олар көргүзер. ...штиң мөгейикчилери оларның ...-бирээзи душчуп келирге: «О, ...кайызы октаар ирги, чеже ...п душпаан дээр боларны»— ...ип, сагыш ханып көөр.

...йиги салыг. Аныяктар хүре...ң бир онзагай талазы—олар...саат чогу. Ийиги салыгда ынча ...мөгениң оюну-демисели безин ...етпээн деп болур, карак чи... аразында бирээзи өскезин ...ар, чүгле көрүп четтигер сен. ...яктар хүрежинге шүглүп тур... Александр Хууракты чарлап...-ла, оон карак албайн көрдү... Сүт-Хөлден Буян Ондар деп ...к мөге дыка-ла шыырак-тыр. ... адын сактып алыр болза, ...е чөп, ол анаа черле дужүп ...ес. Начын мөгени ол сүртедип ... болду. Александр Хуурак ...ге, ооң мурнунда аныяктар ...жинге шүглүп чораан, эът...-даа шыырак, арга-дуржул...-даа четчир мөге-ле болгай. ...айып-даа шаг' боол тур. Ады ...инмес дээн ажыы чок, бистиң мөгелерде амыр кижи чок болдур ийин. Чирик дуглаар мөгелер ам чок. Буян Ондар ырак эвес келир үениң өзүп орар шыырак мөгелериниң бирээзи дээрзи билдинип келди. Сегиржип ап, оон салдынчып, катап сегиржип ап, элээн үр болдулар. Дораан-дораан октажыр аныяктарга деңнээрге, Буян Ондар Начынны шаванга киирген деп болур. Хенертен А.Хуурак дылдай арак, сегирип алгаш, мурнунче куду чая тудуптарга, Буян кээп дүштү.

Бо салыгда Аңгыр Куударның (Өвүр) ады үнерге, амырап ордум. Аңгыр дээрге Өвүрнүң хоочун мөгелерин дөзээн, чараш хүрештиг, аныяктар ортузунга шүүп чораан мөгелерниң бирээзи-ле болгай. Ынчалза-даа бо удаада аңаа Начын Монгуш таварышкан. Ынчангаш ачыр-дачыр сегиржип турзадаа, ол октадыпты, «мөгениң мадаа, ол октадыпты, «мөгениң маййыы кадырык» дижиринде утка-ла бар.

Ийиги салыгда база-ла кулакка таныш аттар —Отчугаш Тежит, Ай-оол Монгуш, Алаңгы Тараа, Айдың Серин, Аржаан Салчак онагларын октап алдылар.

Аныяктар хүрежиниң солун чүвези чүл дээрге, кым шүглүрүн догааштырары берге. Кайызы-даа шүглүп болур. Ынчангаш Аңгыр Куулар (Өвүр) азы Буян Ондар (Сүт-Хөлден) октадыптарга, хараа-давас аргажок. Бай-Тайгадан Саян Монгуш дыка чараш арганы ажыглаза-даа, боду мурнай даяныпкан. Катап салыптарга, октадыпты.

Үшкү салыг. Бо оюнда база-ла Александр Хууракты сонуургап көрдүм. Көскү-даа мөге. Каа-Хемден Кызыл-Кат Кенден-биле дыка үр тутчуп келдилер. Удурланыкчызы база Хууракдан туда кагбас, шыырак мага-боттуг, бедик-даа оол-дур. Дөрт хончулаштырарга, Хуурак чартыктааш, октаар бодааш, күш четпейн барды. Оон мундургаш база чадашты. Эң сөөлүнде Кызыл-Кат балдырлааш, олурту доңгайты идип чорудупту. Начын мөгени ынчаар аныяк мөге октап кагды.

Ай-оол Монгуштуң ады база билдингир апарган болдур ийин. Бир эвес Сылдыс Монгушка душпаан болза, Ай-оол шыырак тудар турган. Сылдыс дээрге Сылдыс-ла болгай, ол кайын алдырар ийик.

Тараа Алаңгы деп атты база сактып алыылыңар. Кончуг чараш оюннуг мөге-дир. Удавас ооң ады улам алгый бээр эвеспе.

Дөрткү салыг. Он алды мөге арткан. Шүүр мөгеже кордакчылар-ла хөй, кайызын кандыг дээр боор! Ам эшкедээн херээ чок. Шупту туттунчупкан, боданып турлар. Кордакчыларның төлептиглериниң бирээзи Буян Бурбучукту Арзылаң мөге Эрес Кара-Сал октап кагды.

Бо салыгда эң солун хүрешти Арзылаң мөге Сайын-Белек Түлүш биле Өвүрден аныяк мөге Сайдаш Монгуш көргүстү. Сайын-Белек эрткен чылды өттүр чеже шүүлбээн дээр! Май 1-де моол мөгени база ол октааш, хамыктың сагыжын хандырган ийик чоп.Ынчан хамык тывалар Сайын-Белекке чүдүп тейлээр чыгыы амырап турдувус. Ам база аңаа чоргаарланып: «Ол шыдаар»—дижип орувуста, Сайдаш Арзылаңны та канчапкан чүве, эскербейн барып-тыр мен, көөрүмге олурту идип алган, бөөлдээн тур. Ооң соонда-ла Арзылаңны ол тургуспайн барды. О, богда, Сайдаш Монгушту сактып албайн канчаар. Ам бир хүреш болза, Сайдашты манап көөр чүве. Эр хей!

Чоокта чаа Ак-Чыраага болган хүрешке шүүлген (башкызы —Арзылаң мөге Чимит Куударны октаан) Салим Седен-оолду Ай-Демир Монгуш октап кагды.

Тежит Отчугашты ам кым-даа таныыр апарган. Ховар, чараш хүрешти ол көргүзүп келди. Начын мөге Алексей Монгуш эвес болза, Отчугаш сесче чайлыг кирер турган.

Седип Ондар дугайында дыка хөйнү чугаалаксап тур мен. Бо чараш оглунга Хөндергей чоргаарланып болур. Каш-даа хүрештерге эскерип келдим, ховар дээн шыырак мөгелерни ол октап келди. Назы-хары-даа аныяк мөге. Начын мөге Алексей Монгуш (Өвүрнүң) ону октап кагды.

Тараа Алаңгыны Сонам Соян октаан. Дөрт хончулаштырып, аайдедир хончулап турза-ла, кагды.

Сылдыс Монгуш бо салыгда кагдырыптар деп черле манавадым. Каа-Хемниң аныяк мөгези Кызыл-Кат Кенден ону октап кагды. Кызы-Катты ам кайын кижи уттур!

Бешки салыг. Бир Арзылаң, дөрт Начын мөгелерниң аразында ийи аныяк мөге арткан: Кызыл-Кат Кенден биле Сайдаш Монгуш. Канчаарга-даа, шаңналче кирген сес мөге бо-ла болгай: Эрес Кара-Сал, Алексей Монгуш, Ай-Демир Монгуш, Начын Монгуш, Сонам Соян, Кенден Кызыл-Кат, Сайдаш Монгуш. Кайызы кымга-ла дужар ийик. Ак кадактыг чараш даңгыналар сес мөгеге байыр чедирип, бараалгадылар.

Демисел эгелээн. Арзылаң мөге Эрес Кара-Салга Кызыл-Кат Кенден таварышкан. Иелээ Моолга Шонхор школазын дооскан мөгелер-дир, кайызы-даа бот-боттарын эки билчир. Ша-даа четпээнде, Арзылаң аныяк мөгени октап кагды.

Чоннуң ынак мөгези (октап-даа чыдырда, ыяап-ла кырынга кээп дужер) Начын Монгушка Өвүрден Андрей Монгуш таварышкан. Алексей Монгуштуң кады төрээн дуңмазы-дыр бо. Алексей ТКУ дооскаш, бир чыл хүрешпээн, шериг чорааш келген, ол хиреде хүрежин утпаан-дыр. А дуңмазы ол аразында спорт мастери атты чедип алган. Бо ийи оол сумога Европа чемпионадынга Россияны төлээлеп киришкеш, Андрей 85 килограммга чемпионнаан, Начын 100 килограммга 2-ги черни алган. Ам Тывазынга иелээ душчуп келген. Элээн тутчуп келген соонда, Андрейниң күжү төнгени иле апарды, Начын Монгуш шелиптерге, ол кээп дүштү.

Ай-Демир Монгуш (Күчүтен мөге Аяс Монгуштуң дуңмазы) Тес-Хемниң Сонам Соянны ойтур базып кагды. Сонам дег шыырак мага-боттуг мөгени ойтур базып деп чүве амыр бе?!

Үстүнде дап органым Алексей Монгушка Сайдаш Монгуш таварышкан. Кайызы-даа Өвүр оолдары-дыр.Хончулаштырган соонда, Алексей буттааш, октап кагды.

Дөрт мөге арткан: үш Монгуш, бир Кара-Сал.

Арзылаңга Начын Монгуш таварышты. Пекинге делегейниң мөгелерин октаан-даа бол, Начын бо удаада Эрес Кара-Салга октадыпты. Ай-Демир Монгуш Алексейни октады.

Ийи мөге арткан: Арзылаң биле Начын мөге. Ай-Демир дыка дидим халдап-ла турду. Дегээлеп-даа турар.Ийи катап буттааш, күш четпейн барды. Эрестиң кили аар болбайн канчаар. Эрес халдааш, көдүргеш, күш четпээн, оон катап халдааш, көдүргеш, октап кагды. Арзылаң мөге Эрес Кара-Сал шүүлген. Эрес Кара-Сал көшкүн чоннарның хүрежинге Тываны төлээлеп киржир эргени чаалап алганы ол.Сүт-Хөлге Наадымга шүүлген соонда, Эрестиң хей-аъды бедээн. Мөге ук-салгалынга ол төлептиг болуп турары'бо-дур. Ооң даайлары Тываның Арзылаң мөгелери Амир Монгуш, Андрей Хертек дээрзин сагындырып каары артык эвес боор.

«Тиилелгеже чүткүл» дээш Аким Куулар, «Чараш девиг» дээш Буян Бурбучук тускай шаңналдарны алды.

Хүндүлүг бижиктер биле чагаа хаптары тутсуп турар болду, чогум каш акша дээрзин чонга чарлавады.

Светлана БАЛЧЫР.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ

2010 чылда Тыва Республиканың республика бюджединиң күүселдезиниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2011 чылдың июнь 15-те хүлээп алган

1 чүүл

2010 чылда Тыва Республиканың республика бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчетту орулгалар талазы-биле 14 434 175,2 муң рубль түңге, чарыгдалдар талазы-биле 14 591 355,5 муң рубль түңге, (карылгазы) чарыгдалдарны орулгалардан 157 180,3 муң рубль түңге ажып турар кылдыр бо Хоойлуга 1-ден 18-ки капсырылгалар езугаар бадылаар.

2 чүүл

Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелеп күштүг болур.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. Кара-оол.

Кызыл хоорай
2011 чылдың июнь 22
№ 731 ДХ-І

«2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Тыва Республиканың республика бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың хоойлузунга өскерилгелер киирер дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парламентизи) 2011 чылдың июнь 15-те хүлээп алган

1 чүүл

2010 чылдың декабрь 7-де № 159 ДХ-І «2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Тыва Республиканың республика бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга («Шын», 2010 чылдың декабрь 9-та; «Тувинская правда», 2010 чылдың декабрь 11-де) дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1-ги чүүлдүң 1-ги кезээнде:

а) 1-ги пунктуда «13363096,2» деп саннарны «14955085,0» деп саннар-биле солуур;

б) 2-ги пунктуда «13664782,7» деп саннарны «15507079,9» деп саннар-биле солуур;

в) 3-кү пунктуда «301686,5» деп саннарны «551994,9» деп саннар-биле солуур;

2) дараазында утказыг 8^{1} чүүлдү немээр:

«8^{1} чүүл

1. 2011 чылда хөй квартираларлыг бажыңнарның капитал септелгезиниң талазы-биле хемчеглерни хандырарынга Тыва Республиканың муниципалдыг тургузугларының бюджеттеринге субсидияларның үлелгезин бо Хоойлуга 30-гу капсырылга езугаар бадылаар.»;

3) 13-кү чүүлге дараазында утказыг абзацты немээр:

«Муниципалдыг районнарның (хоорай округтарының) бюджеттеринге бо Хоойлуга 29-ку капсырылга езугаар бадылаан субсидиялардан аңгыда, чарыгдалдарны кады акшаландырар Регионалдыг фондудан субсидияларны бээриниң болгаш ону чарыгдаарының Чурумун Тыва Республиканың Чазааның хоойлу-дүрүм актыларының нормативтери-биле тургузар.»;

4) 18-ки чүүлдүң 1-ги кезээниң 2-ги пунктузун дараазында эдилге-биле бижиир:

«2) көдээ ажыл-агый, чылыг-энергетика комплекизи, үлетпүр, транспорт, а ол ышкаш транспорт хандырылгазының организациязының адырларынга биче болгаш ортумак сайгарлыкчы чоруктуң субъектилеринге күрүне деткимчезин боттандырары.»;

5) 2-ги капсырылгада «2013 чыл» деп графада «01030000020000710 Россия Федерациязының бюджет системазының өске бюджеттеринден Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттериниң Россия Федерациязының валютазынга чээли алыры» деп турушта «190600,0» деп саннарны «290600,0» деп саннар-биле солуур;

6) 7-ги капсырылгада:

а) «920 01 06 01 00 00 0000 630 акциялар сатканындан болгаш күрүне болгаш муниципалдыг өнчү-хөреңгиде турар капиталда киришкениниң өске-даа хевирлеринден акша-хөреңгилер» деп турушту күжүн чидирген деп санаар;

б) дараазында утказыг одуругларны немээр:

«

Эгениң коду	Бөлүктерниң, иштики бөлүктерниң, статьяларның болгаш дөстерниң хевирлериниң коду	Ады
926		**Тыва Республиканың Чер болгаш өнчү-хөреңги хамаарылгаларының яамызы**
926	01 06 01 00 02 0000 630	Акциялар сатканындан болгаш Россия Федерациязының субъектилериниң өнчү-хөреңгизинде турар капиталда киришкениниң өске хевирлеринден акша-хөреңгилер

»;

7) 16-гы капсырылгада:

а) «16. Чеди-Хөл» деп турушта «75876,0» деп саннарны «75854,0» деп саннар-биле солуур;

б) «Түңү» деп турушта «1514328,0» деп саннарны «1514306,0» деп саннар-биле солуур;

8) 29-ку капсырылгада:

а) 1.7 пунктуда «тодарадып турар» деп сөстерни «тодарадып турары» деп сөстер-биле солуур;

б) 1.8 пунктуда «айыттынган акша-хөреңгилерниң чарыгдалы» деп сөстерни «айыттынган акша-хөреңгилерниң күселиниң ооң мурнунда чоруткан чарыгдалдарның» деп сөстер-биле солуур;

в) 5.5 пунктуда «инвестициялыг төлевилелдиң» деп сөстерниң соонга «болгаш бюджет акша-хөреңгилерин ажыглаарының ужур-дузазын бедидер болгаш бюджеттиң үндүрүг болгаш үндүрүгге хамаарышпас орулгаларының киирилдезин улгаттырар талазы-биле хемчеглерниң дугайында дугуржулгаларны чарары» деп сөстерни немээр;

9) 1, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 20, 22, 24, 28 дугаар капсырылгаларны чаа эдилгелер-биле бижиир (кожуп каан);

10) дараазында утказыг 30-гу капсырылганы немээр:

«2010 чылдың декабрь 7-де № 159 ДХ-І Тыва *ликаның Хоойлузунга 30-гу капсырылга*

2011 чылда хөй квартираларлыг бажыңнарның капитал септелгезиниң биле хемчеглерни хандырарынга Тыва Республиканың муниципалды тургузугларының бюджеттеринге субсидияларның

ҮЛЕЛГЕЗИ

№ п.п	Муниципалдыг тургузугнуң ады	Чылда шупту түңнер	ооң иштинде	
			«ЧКАА-ны өскертиринге деткимче көргүзер фонд» күрүне корпорациязындан кирген акша-хөреңгилерден	респ бюджеди хөреңгиле
1	Улуг-Хем	6 913,5	5 652,3	1 261,
2	Чеди-Хөл	15 674,0	13 785,6	1 888,
3	Ак-Довурак хоорай	13 442,9	10 906,5	2 536,
4	Кызыл хоорай	12 628,7	12 208,7	420,0
	Шупту:	**48 659,1**	**42 553,1**	**6 106,**

2 чүүл

Бо Хоойлу, ону албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелеп, күштүг болуп кир

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2011 чылдың июнь 22
№ 733 ДХ-І

«2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның план үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва респ фондузунуң бюджединиң дугайында» Тыва Республика Хоойлузунга өскерилгелер киирериниң дугайында

Тыва Республиканың Дээди Хуралы (парлам 2011 чылдың июнь 15-те хүлээп алган

1 чүүл

2010 чылдың декабрь 7-де № 161 УХ-І «2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга («Шын», 2010 чылдың декабрь 14-те; «Тувинская правда», 2010 чылдың декабрь 21-де) дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1-ги чүүлде:

а) 1-ги кезээнде:

1-ги пунктуда «2 087 444,7» деп саннарны «2 030 119,2» деп саннар-биле солуур;

2-ги пунктуда «2 087 444,7» деп саннарны «2 035 269,5» деп саннар-биле солуур;

дараазында утказыг 3 база 4 дугаар пунктуларны немээр:

«3) Фондунуң бюджединиң чедишпес кезээниң эң ындыкы хемчээлин 5 150,3 муң рубль түңге;

4) 2011 чылда фондунуң бюджединиң чедишпес кезээниң иштики акшаландырыышкынының дөзүн 2011 чылдың январь 1-де фондунуң бюджединиң артып калган акша-хөреңгилери болур кылдыр бо Хоойлуга 5-ки капсырылга езугаар доктаадыр.»;

б) 2-ги кезээнде:

1-ги пунктуда «1 785 722,6» деп саннарны «1 759 904,8» деп саннар-биле, «1 363 653,0» деп саннарны «1 398 465,2» деп саннар-биле, «1 643 957,3» деп саннарны «1 757 267,7» деп саннар-биле, «1 363 653,0» деп саннарны «1 476 963,4» деп саннар-биле солуур;

2-ги пунктуда «1 785 722,6» деп саннарны «1 759 904,8» деп саннар-биле, «1 643 957,3» деп саннарны «1 757 267,7» деп саннар-биле солуур;

2) 4-кү чүүлде:

а) адын дараазында эдилге-биле бижиир:

«4 чүүл. Россия Федерациязының бюджет системазының өске бюджеттеринден ап турары болгаш Россия Федерациязының бюджет системазының өске бюджеттеринге берип турары бюджеттер аразының трансферттери»;

б) ийиги кезээниң бешки абзазында «Тыва Республиканың кадык камгалалының чаартылга программазын күүседиринге» деп сөстерниң соонга «, ооң иштинде 2010 чылдың ноябрь 29-та № 326-ФХ «Ыяап-ла медицина камгаладылгазының д
Федералдыг хоойлунуң 50-ги
дүүштүр фондунуң бюджедин
Республиканың бюджединге бээр
бюджеттер аразының трансферт
деп сөстерни немээр;

3) 5-ки чүүлде:

а) 3-кү кезээнде «болгаш б
дырал байдалында турар уруглар
сөстерниң соонга «, Тыва Респу
кадык камгалалының чаартылга
мазын боттандырары-биле» деп
немээр;

б) 4-кү кезекти дараазында эд
бижиир:

«4. Фондунуң саң-хөө акша
лериниң нормалаан камгаладыл
вырын ай санында ыяап-ла медиц
ладылгазының саң-хөө доктаамал
рары-биле 2500 муң рубльден
хемчээлге тургузар кылдыр докт

Нормалаан камгаладылга курл
акша-хөреңгизин:

ыяап-ла медицина камгаладь
девискээр программазын меді
камгаладылга организациязынын
акшаландырыышкын хевиринге
рарының саң-хөө хандырылгазын

Россия Федерациязының субъ
ыяап-ла медицина камгаладыл
полизин берген девискээринден
камгалаттырган кижилерге ыяап
цина камгаладылгазының бааза
граммазы-биле көрдүнген хемчээл
ген эмчи дузазы дээш санаашкы

в) 5-ки кезекти «Тыва Респу
кадык камгалалының чаартылга та
хемчеглерин боттандырары-би
турар тускай сорулгалыг акша
лерден аңгыда, » деп сөстер-бил

г) дараазында утказыг 6 болга
кезектерни немээр:

«6. 2011 база 2012 чылдарда
медицина камгаладылгазының Фе
фондузунуң бюджединден Тыва
каның кадык камгалалының чаарт
граммазын боттандырары-биле
бюджединге берип турары бюдже
зының трансферттерин, бо Хоойл
рилгелер киирбейн, фондунуң бю
каттышкан бюджет бижилгезинге
көөр кылдыр доктаадыр. Тыва Ре
ның кадык камгалалының ча
программазын боттандырарынг
далдарны 2011 чылда болгаш 20

фондунуң бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчедунга киирер.

7. Тыва Республикада ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр програм-мазының күүселдезинде киржип турар меди-цинаның камгаладылга организациязының херектерин чорудар чарыгдалдарга берип урар акша-хөреңгилерни, кижи санынга ыңгылаан нормативтер талазы-биле меди-цинаның камгаладылга организациязынче кирип турар акша-хөреңгилерниң түңүнден бир хуузу болур кылдыр доктаадыр.»;

4) 1-ги капсырылганы дараазында эдилге-биле бижиир:

«2011 чылда өгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезин Ыяап-ла медицина камгала-дылгазының Тыва еспублика фондузунуң бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 1-ги капсырылга

2011 чылда Ыяап-ла медина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюкединиң орулгаларының кол администрорларының

ДА ЗЫЗЫ

Россия Федерациязының бюджет бөлүктээшкининиң коду		
орул-галарның кол адми-нистра-торнуң	Ыяап-ла медицина камга-ладылгазының Тыва респуб-лика фондузунуң бюджеди-ниң орулгаларының	яап-ла медицина камгаладылгазының Тыва еспублика фондузунуң бюджединиң орул-ларының кол администраторларының аттары
182	Федералдыг үндүрүг алба	
182	1 05 01000 00 0000 110	үндүрүг онаарының бөдүүнчүткен систе-азын ажыглааны-биле холбаштыр тыртар үндүрүг
182	1 05 01012 01 0000 110	үндүрүг онаарының объектизи кылдыр орулгаларын шилип алган (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелериниң дургузунда) үндүрүг төлекчилеринден тыртар үндүрүг
182	1 05 01022 01 0000 110	үндүрүг онаарының объектизи кылдыр чарыгдалдарының хемчээлинге эвээжеттинген орулгаларын шилип алган (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелериниң дургузунда) үндүрүг төлекчилеринден тыртар үндүрүг
182	1 05 01030 01 0000 110	Күрүнениң бюджеттен дашкаар фонду-ларының бюджеттеринче киир санаар (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелериниң дургузунда (тырткан) төлээн) эң биче үндүрүг
182	1 05 01042 02 0000 110	үндүрүг онаарының бөдүүнчүткен систе-мазын ажыглааны-биле холбаштыр (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелериниң дургузунда) патент өртээниң хевиринге тыртар үндүрүг
182	1 05 02020 02 0000 110	Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлеринге (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелериниң дургузунда) онааган орулгага чаңгыс аай үндүрүг
182	1 05 03020 01 0000 110	Чаңгыс аай көдээ ажыл-агый үндүрүү (2011 чылдың январь 1-ге чедир эрте берген үндүрүг үелериниң дургузунда)
182	1 09 09040 09 0000 110	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче киир санаар чаңгыс аай социал үндүрүг
182	1 09 08050 09 0000 140	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларынче дадывырлар талазы-биле чедир төлевээн акшалар, хөөлер болгаш торгаалдар
392	Россия Федерациязының Пенсия фондузу	
392	1 02 02110 09 0000 160	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче киир санап турары ыяап-ла медицина камга-ладылгазынга камгаладылга дадывырлары
392	1 16 20050 01 0000 140	«Россия Федерациязының Пенсия фон-дузунче, Россия Федерациязының социал камгаладылга фондузунче, Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларынче болгаш Ыяап-ла медицина камгаладылгазының федералдыг фондузунче шилчидер камгала-дылга дадывырларының дугайында» Федерал-дыг хоойлунуң 48-51 чүүлдери-биле дүүштүр Россия Федерациязының Пенсия фондузунуң болгаш ооң девискээр органнарының онаап турары тыртар акшалар (торгаалдар)
395	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондузу	
395	1 02 02070 09 0000 160	Ажылдавайн турар чурттакчыларның ыяап-ла медицина камгаладылгазынга камгаладылга дадывырларының талазы-биле чедир төлевээн акшалар болгаш торгаалдар
395	1 13 03090 09 0000 130	Төлевирлиг дуза чедирилгезинден ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының оон-даа өске орулгалары болгаш ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттериниң чарыгдалдарының компенсациялары
395	1 14 02090 09 0000 410	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының оперативтиг девискээрлер фондуларының башкарылгазында турар эт-хөреңгиниң сай-гарылгазындан кирген орулгалар (айыткан эт-хөреңги талазы-биле кол акша-хөреңгилерни боттандырарының кезээнге)
395	1 16 20040 09 0000 140	Күрүнениң бюджеттен дашкаар фонду-ларының дугайында болгаш ыяап-ла медицина камгаладылгазының тодаргай хевирлериниң дугайында Россия Федерациязының хоойлу-жудулгазын, бюджет хоойлужудулгазын (ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттериниң кезээнге) үрээни дээш тыртар акшалар (торгаалдар)
395	1 16 21090 09 0000 140	Кем-херек үүлгеткенинге база эт-хөреңгиге когаралдың орнун тургузары-биле буруудат-тырып турар кижилерден тыртар акшалар (торгаалдар) болгаш ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче киир санап турар өске-даа түңнер
395	1 16 32000 09 0000 140	Бюджет акша-хөреңгилерин (ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының кезээнге) хоойлудан дашкаар азы тускай сорулгазындан өскээр ажыглаа-ның түңнелинде чедиртинген когаралдың орнун эгидеринге онааганындан тыртар акшалар
395	1 16 33090 09 0000 140	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының хереглелдеринге бараан эккээри-биле, ажылдар кылыры-биле, дуза чедирери-биле чагыглар киирериниң дугайында Россия Федерациязының хоойлу-жудулгазын үрээни дээш тыртар акшалар (торгаалдар)
395	1 16 90090 09 0000 140	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче киир санап турар акшалардан болгаш кога-ралдың орнун эгидери-биле өске-даа түңнер-ден оон-даа өске киирилделер
395	1 17 06040 09 0000 180	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларынче өске-даа үндүрүгден эвес киирилделер
	Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттеринден ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче шилчидип турары бюджеттер аразының трансферттери	
395	2 02 05201 09 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң участок эмчи сестраларының, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) участоктарның эмчи сестраларының чедирип турары немелде эмчи дузазын көргүзериниң саң-хөө хандырылгазынга шилчидип турары Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттериниң акша-хөреңгилери
395	2 02 05700 09 0000 151	Ажылдавайн турар чоннуң ыяап-ла медицина камгаладылгазынга ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттеринче шилчидип турары Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттериниң акша-хөреңгилери
	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче шилчидип турары Ыяап-ла медицина камгаладылгазының федералдыг фондузунуң бюджеттер аразының трансферттери	
395	2 02 05802 09 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының баазалыг программазының иштинге ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр программазын күүседиринге ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттеринге дотациялар
395	2 02 05805 09 0000 151	Стационар албан черлеринде турар өскүс уругларның болгаш берге амыдырал байдалында турар уругларның диспансеризациязын эрттиреринге ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттеринге субсидиялар
395	2 02 05809 09 0000 151	Ажылдап турар хамаатыларның немелде диспансеризациязын эрттирери-биле Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттеринге субсидиялар
395	2 02 05810 09 0000 151	Россия Федерациязының субъектилериниң кадык камгалалының чаартылга программаларын боттандырары-биле Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттеринге трансферттер бээр сорулгалар-биле, ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринче шилчидип турары Ыяап-ла медицина камгаладылгазының федералдыг фондузунуң акша-хөреңгилери
395	2 02 05811 09 0000 151	Россия Федерациязының субъектилериниң кадык камгалалының чаартылгазының регионалдыг программаларын күүседири-биле ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге субсидиялар

395	2 02 05811 09 0001 151	Россия Федерациязының субъектилериниң кадык камгалалының чаартылгазының регионалдыг программаларын боттандырарынга, медицина албан черлериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаар кезээнге, Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге субсидиялар
395	2 02 05811 09 0002 151	Россия Федерациязының субъектилериниң кадык камгалалының чаартылгазының регионалдыг программаларын күүседири-биле, кадык камгалалынга амгы үениң информастыг системазын нептередир кезээнге, ыяап-ла медицина камгаладылгазының чаңгыс аай хевириниң полистеринче шилчиир сорулгалар-биле Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге субсидиялар
395	2 02 05811 09 0003 151	Россия Федерациязының субъектилериниң кадык камгалалының чаартылгазының регионалдыг программаларын күүседиринге, медицина дузазының стандарттарын нептередир, амбулаторлуг эмчи дузазының таарымчалыын бедидер кезээнге, Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр фондуларының бюджеттеринге субсидиялар
395	2 19 06024 09 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттеринден эрткен чылдарның, тускай сорулгалыг субсидияларының, субвенцияларының болгаш өске-даа бюджеттер аразының трансферттериниң артыышкыннарын эгидери
395	2 19 06080 09 0000 151	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттеринден эрткен чылдарның, тускай сорулгалыг субсидияларының, субвенцияларының болгаш өске-даа бюджеттер аразының трансферттериниң артыышкыннарын Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Федералдыг фондузунуң бюджединче эгидери

»;

5) 3-кү капсырылганы дараазында эдилге-биле бижиир:

«2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 3-кү капсырылга

2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджеттериниң акшаландырыышкыннарының ХУВААЛДАЗЫ

Чарыгдалдарның ады	Россия Федерациязының бюджет бөлүктээшкининиң кодтары					Түңү (муң рубль-биле)		
	Мин *	Рз **	ПР ***	ЦСР ****	ВР *****	2011 чыл	2012 чыл	2013 чыл
Өске нийти күрүне айтырыглары	395	01	13			34752,0	34752,0	34752,0
Доктааттынган хүлээлгелер талазы-биле удуртулга болгаш башкарылга	395	01	13	0010000		34752,0	34752,0	34752,0
Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларын башкарар органнарның аппараттары	395	01	13	0015500		34752,0	34752,0	34752,0
Күрүнениң бюджеттен дашкаар фондуларын башкарар органнар	395	01	13	0015500	270	34752,0	34752,0	34752,0
Кадык камгалалы	395	09	00			2000517,5	1725152,8	1722515,7
Амбулаторлуг дуза	395	09	02			99130,0	99572,0	
Участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, нийти практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң участок эмчи сестраларының, нийти практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) участок эмчи сестраларының чедирип турары немелде эмчи дузазын көргүзериниң саң-хөө хандырылгазы	395	09	02	5202100		99130,0	99572,0	
Социал төлелгелер	395	09	02	5202100	005	99130,0	99572,0	
Кадык камгалалының талазы-биле өске-даа айтырыглар	395	09	09			1901387,5	1625580,8	1722515,7
1991 чылдың июнь 28-те № 1499-1 «Россия Федерациязында хамаатыларның медицина камгаладылгазының дугайында» Россия Федерациязының Хоойлузу	395	09	09	5051700		1901387,5	1625580,8	1722515,7
Ыяап-ла медицина камгаладылгазының баазалыг программазының иштинге ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр программазын күүседири	395	09	09	5051702		1901387,5	1625580,8	1722515,7
Социал төлелгелер	395	09	09	5051702	005	1901387,5	1625580,8	1722515,7
Шупту чарыгдалдар						2035269,5	1759904,8	1757267,7

»;

* – ЫМК-ның девискээр фондузунуң бюджединиң чарыгдалдарының ведомство бөлүктээшкининиң коду;

, * – Россия Федерациязының бюджеттериниң чарыгдалдарының функционалдыг бөлүктээшкининиң кезектериниң болгаш иштики кезектериниң ады;

**** – Россия Федерациязының бюджеттериниң чарыгдалдарының функционалдыг бөлүктээшкининиң тускай сорулгалыг чүүлдериниң ады;

***** – Россия Федерациязының бюджеттериниң чарыгдалдарының функционалдыг бөлүктээшкининиң шупту чарыгдалдарының ады;

6) 4-кү капсырылганы дараазында эдилге-биле бижиир:

«2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 4-кү капсырылга

2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң бюджеттер аразының трансферттериниң хевиринге ап турар бюджеттерниң акшаландырыышкыннарының ХУВААЛДАЗЫ

Бюджеттер аразының трансферттериниң ады	Түңү (муң рубль-биле) 2011 чыл	2012 чыл	2013 чыл
Бюджеттер аразының трансферттери шупту	1782171,0	1498037,2	1476963,4
ооң иштинде:			
ыяап-ла медицина камгаладылгазының Федералдыг фондузунуң бюджединден ап турар акша-хөреңгилер, шупту	319388,0		
ооң иштинде:			
Ыяап-ла медицина камгаладылгазының баазалыг программазының иштинге ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээр программазын күүседиринге	319388,0		
Тыва Республиканың республика бюджединден ап турар акша-хөреңгилер, шупту	1462783,0	1498037,2	1476963,4
ооң иштинде:			
ажылдавайн турар чурттакчыларның ыяап-ла медицина камгаладылгазынга	1363653,0	1398465,2	1476963,4
участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң, нийти практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның педиатр эмчилериниң участок эмчи сестраларының, нийти практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) участок эмчи сестраларының чедирип турары немелде эмчи дузазын көргүзериниң саң-хөө хандырылгазынга	99130,0	99572,0	

»;

7) дараазында утказыг 5-ки капсырылганы немээр:

«2011 чылда болгаш 2012 база 2013 чылдарның планныг үезинде Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң дугайында» Тыва Республиканың Хоойлузунга 5-ки капсырылга

2011 чылда Ыяап-ла медицина камгаладылгазының Тыва республика фондузунуң бюджединиң чедишпес кезээниң иштики акшаландырыышкынының ДӨСТЕРИ

Россия Федерациязының бюджет бөлүктээшкининиң кодтары	Акша-хөреңгилерниң дөстериниң ады	Түңү (муң рубль-биле)
000 01 00 00 00 00 0000 000	Бюджеттерниң чедишпес кезектериниң иштики акшаландырыышкынының дөстери	5150,3
000 01 05 00 00 00 0000 000	Бюджет акша-хөреңгизиниң учедунуң талазы-биле агар саннарда артып калган акша-хөреңгиниң өскерлири	5150,3
000 01 05 02 00 00 0000 500	Бюджеттерниң оон-даа өске артып калган акша-хөреңгилериниң улгадыры	0,0
395 01 05 02 01 09 0000 510	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттериниң оон-даа өске артып калган акша-хөреңгилериниң улгадыры	0,0
000 01 05 02 00 00 0000 600	Бюджеттерниң оон-даа өске артып калган акша-хөреңгилериниң эвээжээри	5150,3
395 01 05 02 01 09 0000 610	Ыяап-ла медицина камгаладылгазының девискээрлер фондуларының бюджеттериниң оон-даа өске артып калган акша-хөреңгилериниң эвээжээри	5150,3

2 чүүл

1. Бо Хоойлу ону албан-езузу-биле парлаан хүнден эгелеп күштүг болур.

2. Бо Хоойлунуң дүрүмнери 2011 чылдың январь 1-ден эгелеп тыптып келген хоойлу-дүрүм хамаарылгаларынга хамаарыштыр тараар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2011 чылдың июнь 22 № 735 ДХ-I

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының кежигүннерин томуйлаарының дугайында

Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының 2007–2011 чылдардагы бүрүн эргелериниң хуусаазының доозулганы-биле холбаштыр, «Россия Федерациязының хамаатыларының соңгулда эргелериниң болгаш референдумга киржир эргезиниң кол-кол магадылалдарының дугайында» Федералдыг хоойлунуң 23 чүүлүнүң 5,6,7 болгаш 9 пунктуларын, Тыва Республиканың Конституциязының 111 чүүлүнүң 2 кезээниң «к» пунктузун удуртулга болдургаш, **доктаадырым болза:**

1. Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бадылаар эргелиг кежигүннеринге томуйлаары болза:

Наталья Маадыр-ооловна Доржуну, Бүгү-россияның «Чаңгыс демниг Россия» политиктиг партиязының саналын езугаар;

Чойганмаа Чалатовна Шаравууну, Россияның либерал-демократтыг партиязының саналын езугаар;

Олег Владимирович Фортунаны, Россия Федерац...ның Төп соңгулда комиссиязының сана... езугаар;

Вади... рамбалович Оюнну, дайынның, күш-ажы...н, Чепсектиг Күштерниң болгаш эрге...ойлу камгалаар органнарының хоочунн...ның (пенсионерлериниң) Бүгү-россия ...нниити организациязының Тыва Респу...л салбырының саналын езугаар;

Юли... Олеговна Сайзууну, «Россияның херээже...ри» хөй-ниити организациязының Тыва ре...н салбырының саналын езугаар;

Вла...ир Александрович Фалалеевти, ажыл б...кчилериниң «Тыва Республиканың ажыл ...рикчилериниң эвилели» регион катты...шкынының саналын езугаар.

2. ...Чарлык аңаа ат салган хүнден күштү...олуп кирер.

Ты... Республиканың Чазааның Дарга... Ш. КАРА-ООЛ.

Кы...л хоорай

2(...) чылдың июнь 1

№

Тыва Республиканың Чазааны Даргазының чанында Инвалидтер херектериниң талазы-бе чөвүлелдиң составынга өскерилгелер киирериң дугайында

«Тыва Республиканың Чазааның Даргазының эрге-байдалының дугайында» Тыва Республиканың Конституция хоойлузунуң 7 чүлүнүң 4 кезээн удуртулга болдургаш, **доктаадырым болза:**

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Инвалидтер херектериниң талазы-биле 2009 чылдың октябрь 7-де Тыва Республиканың Чазааның Даргазының «Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Инвалидтер херектериниң талазы-биле чөвүлелдиң дугайында» №230 Чарлыы-биле бадылаттынган чөвүлелдиң составынга дараазында өскерилгелерни киирер:

1) чөвүлелдиң составынче киирери болза:

О.Д. Кууларны–Тыва Республиканың кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде сайыдының оралакчызын, ону чөвүлел даргазының оралакчызынга томуйлавышаан;

Р.Д. Ондарны–Тыва Республиканың кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде ...мызының хоочуннар болгаш инвалидтер, ...ырал болгаш хайгаарал килдизиниң начальнигин, ону чөвүлелдиң харыысалгалыг секретарынга томуйлавышаан;

Р.М. Терджанянны–Тыва Республиканың тудуг болгаш коммунал ажыл-агыйын ...артырының сайыдының оралакчызын;

Г.Д. Кууларны–Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының удуртукчузунуң ора...ызы–девискээр хөгжүлдези болгаш хам...ы ниитилел черлери-биле кады ажы... ажылга эргелелиниң начальнигин;

С. Хайжокту–Тыва Республиканың Ка... камгалал болгаш социал хөгжүлде яам...ының эмнелге дузазын болгаш эм-таң хан...рылгазын организастаар эргелелдиң на...нигин;

К. Долгарны–дайынның, күш-ажылды... Чепсектиг Күштерниң болгаш эрге-хо...у камгалаар органнарының хоочуннарын (пенсионерлериниң) Бүгү-россия хөй-ни... организациязының Тыва республика с...ырының даргазын (дугуржулга езугаа);

2) чөвүлелдиң составындан үндүрери б...а:

К.Т. Давааны, О.Н. Суваң-оолду, К.А. К...пык-оолду, Ш.Ч. Монгушту, С.М. О...жакты, Б.Д. Ховалыгны, А.С. Санчатты;

3) И.П. Самойленконуң албан-дужаалын ...раазында эдилге-биле бижиир: «Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) социал политика талазы-биле ...итединиң даргазы».

2. Бо Чарлык аңаа ат салган хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2011 чылдың июнь 10

№81

Ажыл-чорудулганың чогуур ...ырларынга регионнуң күрүне контролюн (хайгааралын) Тыв... Республиканың девискээринге боттандырар кылдыр төлээлетк... Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарыны... даңзызынга өскерилгелер киирерини дугайында

2010 чылдың декабрь 7-де Тыва Республиканың Чазааның Даргазының «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының тургузуунуң дугайында» №230 Чарлыынга дүүштүр **доктаадырым болза:**

1. Ажыл-чорудулганың чогуур адырла...нга регионнуң күрүне контролюн (хай...ралын) Тыва Республиканың девис...ринге боттандырар кылдыр төлээлетке... Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагыр... органнарының 2010 чылдың июнь 9-та Ты... Республиканың Чазааның Даргазының «Ты... Республиканың девискээринге регионн... күрүне контролюн (хайгааралын) организа...рының болгаш боттандырарының чур...уң база оларны боттандырар кылд... төлээлеткен Тыва Республиканың күүсек... эрге-чагырга органнарының дугайынд... №... Чарлыы-биле бадылааны даңзы... дараазында өскерилгелерни киирер:

1 пунктуда:

бирги абзацта «кадык камгалалы» ...ерниң соонга «болгаш социал хөгж...де» деп сөстерни немээр;

дөртку–чедиги абзацтарны күжүн чидирген деп санаар;

он бирги – он ийиги абзацтарны күжүн чидирген деп санаар;

6 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«6. Тыва Республиканың Ажыл-чорудулганың чамдык хевирлерин лицензиялаар болгаш хайгаараар талазы-биле албаны– Тыва Республиканың девискээринге ажыл-чорудулганың дараазында хевирлеринге регионнуң күрүне контролюн (хайгааралын) чорудар:

кара болгаш өңнүг металлдарның бузундуларын белеткеп, болбаазырадып болгаш сайгарып турар үеде лицензияның негелделерин сагып турарын;

ээзиртир суксуннарны үүрмектеп садарынга лицензияның күштүг чоруунуң негелделерин сагып турарын;

медицина дузазының шынары кадык камгалал талазы-биле федералдыг стандарттарның доктаадып тургусканы стандарттарынга дүгжүп турарынга контрольду (бедик технологтуг медицина дузазының, а ол ышкаш кадык камгалалдың федералдыг организацияларының көргүзүп турары медицина дузазының шынарының контролюндан аңгыда);

кадык камгалалдың муниципалдыг болгаш хуу системазының организацияларының ажыл-чорудулгазынга (бедик технологтуг медицина дузазын көргүзер талазы-биле ажыл-чорудулгадан аңгыда), аптека албан черлеринге;

фармацевтика ажыл-чорудулгазынга (эм-таң аймаан мөөңнеп садарын боттандырып турар ажыл-чорудулгадан болгаш кадык камгалалдың федералдыг организацияларының аптекаларындан аңгыда);

наркотиктиг чүүлдерни болгаш угаан-медерелге салдар чедирер бүдүмелдерни садары-биле холбашкан ажыл-чорудулгага (эм-таң аймаан мөөңнеп садарын боттандырып турар ажыл-чорудулгадан болгаш кадык камгалалдың федералдыг организацияларының аптекаларындан аңгыда);

медицина дузазын чедирип турарынга ведомствонуң контролюнга, кадык камгалалдың күрүне, муниципалдыг болгаш хуу системаларында хамаатыларның ажылдаар аргазын түр чидирериниң экспертизазынга;

аптека албан черлериниң ажылынга, өнчүнүң кайы-даа хевири хамаанчокка аптека албан черлеринде ассортимент даңзызынга ыяап кирер эм-таң, профилактиктиг болгаш диагностиктиг херекселдерниң болгаш медицинага ажыглаар кылыгларның барынга контрольду;

өөредилгениң шынарынга, ооң иштинде өөренип турарларны болгаш доозукчуларны күрүнениң федералдыг өөредилге стандарттарынга азы Тыва Республиканың девискээринде турар өөредилге албан черлеринге оларның өөренип турары бүгү программаларының күрүнениң федералдыг негелделеринге дүүштүр белеткеп турарының шынарынга (өөредилгениң шынарынга контроль боттандырар талазы-биле күрүне эрге-чагыргазының федералдыг органнарының бүрүн эргелеринден аңгыда);

өөредилге талазы-биле Россия Федерациязының хоойлужудулгазын сагып турарын:

– Тыва Республиканың девискээринде турар өөредилге албан черлериниң (күүсекчи эрге-чагырганың өөредилге болгаш эртем талазы-биле контроль болгаш хайгаарал чорудар хүлээлгени боттандырып турар федералдыг органга хамааржыр өөредилге албан черлеринден аңгыда);

– өөредилге талазы-биле эргелеп-башкарылганы боттандырып турар тус чер бот-башкарылга органнарының;

хоойлуга дүүштүр киирген негелделерниң күүселдезин.»;

10 пунктуну дараазында эдилге-биле бижиир:

«10. Тыва Республиканың Күрүнениң тудуг инспекциязының, тудуг хайгааралының болгаш өртек тургузарының албаны – Тыва Республиканың девискээринге ажыл-чорудулганың дараазында хевирлеринге регионнуң күрүне контролюн (хайгааралын) чорудар:

күрүнениң тудуг хайгааралын;

өнчүнүң кайы-даа хевири хамаанчокка чуртталга фондузун ажыглап база камгалап турарынга күрүне контролюн, хөй квартиралыг бажыңда оран-сава ээлериниң нийти өнчү-хөреңгини тударының дүрүмнерин сагып турарынга, чуртталга оран-савазының, шынарының, хемчээлиниң болгаш коммунал ачы-дузаны доктааттынган негелделерге дүүштүр чедирериниң чурумунга дүгжүрүнге;

хоорай тудуушкунунуң дугайында хоойлужудулганы тус бот-башкарылга органнарының сагып турарынга.»;

11 пунктуну күжүн чидирген деп санаар.

2. 2011 чылдың август 1-ге чедир Тыва Республиканың девискээринге ажыл-чорудулганың хамааржыр адырынга регионнуң күрүне контролюн (хайгааралын) боттандырар кылдыр төлээлеткен Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының дугайында дүрүмнеринге чогуур өскерилгелерни Тыва Республиканың Чазаа киирер.

3. Бо Чарлык ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2011 чылдың июнь 10

№82

Россия Федерациязының Президентизиниң 2011 чылдың май 20-де № 657 Чарлыын күүседир талазы-биле чамдык хемчеглерниң дугайында

Россия Федерациязының Президентизиниң 2011 чылдың май 20-де «Россия Федерациязынга эрге-хоойлу ажыглалының мониторингизиниң дугайында» №657 Чарлыында чүүлдерни күүседир сорулга-биле **доктаадырым болза:**

1. Эрге-хоойлу ажыглалының планының төлевилелинге саналдарны, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының боттандырып турар мониторингизиниң түңнелдериниң дугайында илеткелдерни Тыва Республиканың Чазаа оларны Россия Федерациязының Юстиция яамызынче киирер кылдыр белеткээриниң талазы-биле хүлээлгелерни Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызынга дагзыр.

2. Чыл санында, апрель 1-ден орайтатпайн, эрге-хоойлу ажыглалының мониторингизиниң планнарының, оларның ажыл-чорудулгазының чогуур адырларының талазы-биле мониторингиниң түңнелдериниң дугайында төлевилелдерге саналдарны киирерин Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарынга дагзыр болгаш Тыва Республиканың Конституция судунга, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязынга, Тыва Республиканың Саналга палатазынга, Тыва Республиканың Хөй-нийти палатазынга, Тыва Республиканың Муниципалдыг тургузуглар чөвүлелинге, Тыва Республиканың муниципалдыг районнарының болгаш хоорай округтарының тус чер бот-башкарылгазының төлээлекчи болгаш күүсекчи органнарынга сүмелээр.

3. Тыва Республиканың Юстиция херектериниң талазы-биле яамызы:

мониторинг планының, Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының боттандырып турары мониторингизиниң түңнелдериниң дугайында илеткелдерниң төлевилелинге саналдарны май 1-ден орайтатпайн Тыва Республиканың Чазаанче киирер;

хоойлу чогаадылгазының болгаш (азы) эрге-хоойлу ажыглалының ажыл-чорудулгазында мониторинг үезинде илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни бодунуң бүрүн эргелеринге дүүштүр Тыва Республиканың өске күрүне органнары-биле кады алыр.

4. Мониторинг чорудар талазы-биле хүлээлгелерни Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнары, өске-даа күрүне органнары оларның ажылдакчыларының доктаадып тургускан санынга дүүштүр, а ол ышкаш Тыва Республиканың республика бюджединиң ээлчеглиг саң-хөө чылында көрдүнген бюджет акшаландырыышкынынга дүүштүр боттандырар дээрзин доктаадып тургузар.

5. Эрге-хоойлу ажыглалының талазы-биле ажылдың башкарылгазын Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязынга болгаш Чазак Аппарадынга дагзыр.

6. Бо Чарлык ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай

2011 чылдың июнь 10

№83

КОНКУРС ЧАРЛАП ТУР

Массалыг информация чепсектериниң болгаш журналистика талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантыларын тыпсырының талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының чанында Конкурс комиссиязы Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантыларын тыпсырының талазы-биле конкурсту чарлап тур

1) Массалыг информация чепсектеринге «Тывага кылган» деп демдектиг чүүлдерниң төлевилелдериниң күүселдезиниң дугайында эң эки чырытканы дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантызын тыпсыры болза:

массалыг информацияның республиканың парлалга чепсектеринге—150 муң рубль хемчээлдиг;

массалыг информацияның муниципалдыг парлалга чепсектеринге—100 муң рубль хемчээлдиг;

телевидение редакцияларынга—300 муң рубль хемчээлдиг;

радио редакцияларынга —100 муң рубль хемчээлдиг;

2) Массалыг информация чепсектеринге ТАР-ның 90 чылынга тураскааткан «Мээң Тывам» деп төлевилелдиң күүселдези дээш Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантызын тыпсыры болза:

массалыг информацияның республиканың парлалга чепсектеринге—150 муң рубль хемчээлдиг;

массалыг информацияның муниципалдыг парлалга чепсектеринге—100 муң рубль хемчээлдиг;

телевидение редакцияларынга — 300 муң рубль хемчээлдиг;

радио редакцияларынга—100 муң рубль хемчээлдиг;

Грантыны тыпсырының негелделерин (2011 ч, 06.07 Тыва Республиканың Чазааның «Массалыг информация чепсектериниң болгаш журналистика талазы-биле Тыва Республиканың Чазааның Даргазының грантыларын тургузарының дугайында» № 376 доктаалын) «Тувинская правда» солунда (2011 06.21-де № 8 капсырылгазында) болгаш Тыва Республиканың Чазааның албан-езузунуң сайтызында парлаан.

Конкурска киржири-биле киирер чүүлдер:

доктааттынган майык езугаар долдуртунган, МИЧ-ниң кол редакторунуң адын салганы чагыгны;

МИЧ-ниң бүрүткээниниң дугайында херечилелдиң хоолгазын;

үндүрүг учедунга тургусканының дугайында херечилелдиң хоолгазын;

МИЧ редакциязының уставының хоолгазын;

төлевилел талазы-биле чарыгдалдарның МИЧ-ниң кол бухгалтериниң болгаш кол редакторунуң адын салганы сметазын.

Киржикчи бүрүзү конкурска номинация бүрүзүнге чүгле чаңгыс чагыг киирер эргелиг.

Конкурсче киирген чагыгга айтыр чүүлдер:

киржикчиниң дугайында медээлерни (МИЧ-ниң адын, тургускан чылын, социал ужур-дузалыг төлевилелдерге киржип келген дуржулгазын, атсураглыг авторларын);

конкурсче киирип турары төлевилелиниң адын;

төлевилелдиң сорулгазын болгаш кылыр чүүлдерин, чарыгдалдар сметазын;

төлевилел талазы-биле ажылдың календарь планын;

немелде медээлерни (бодунуң күзээни-биле).

Конкурс ажык болур. Конкурс эрттирер хүнде бүрүткеттинген чагыглар чокта, а ол ышкаш кара чаңгыс чагыг киргенде, конкурсту болбаан деп санаар.

Конкурстуң түңнелдерин үндүрген соонда конкурстуң түңнелдериниң дугайында бижимел дыңнадыгны 10 хонуктуң дургузунда конкурстуң киржикчилеринче чорудар, ону «Шын» болгаш «Тувинская правда» солуннарга парлаар, Тыва Республиканың Чазааның албан-езузунуң сайтызынга киирер.

Конкурска киржири-биле документилерни хүлээп алырын 2011 чылдың июнь 28-те 08.00 шакта эгелээр, 2011 чылдың июль 28-те доостур.

Конкурска киржириниң документилерин 667000, Кызыл хоорай, Чүлдүм кудумчузу, 18, каб. 326 деп адреске хүлээп алыр.

Тодаргай медээлерни **(394-22) 2-40-27** деп телефондан билип алыр. Харылзажыр кижи: Анна Анатольевна Лачугина.

Кем-херек үүлгедиишкини болгаш яла

ХЛИ БЭЭР СОРУЛГА-БИЛЕ...

Кьа мөөрейлиг оюннар ойнаар черлер организастап тургаайгарлыкчыга хамаарыштыр кеземче херээн оттурı

Баш буŗр кылган истелге езугаар аı, сайгарлыкчы Юрий Гербıалгазын езугаар бир хамаƙызыл хоорай талазы-билеңиң экономиктиг кем-херек үүишкиннери-биле демисел киңиң опертөлээзинге 30 муңı түңнүг хээлини дамчыдып бн. Ол акшаны ажылдакчыгап турган сорулгазы экономıкем-херек үүлгедиишкини-бıмисел килдизиниң ажылдакфодунга хоойлу езугаар онаı хүлээлгезин езугаар хыналсайгарлыкчыга хамаарыштылбазын, ооң кылып турганыйлуга дүүшпес ажыл-чорудулга «ак орукту» ажыдып алырын. Оон аңгыда болур хыналıгайын аңаа дыңнадыптарын опертөлээге сайгарлыкчы дарып турган.

Полиция ажкчызы ат-алдарын сыкпааıжар кижиге төлептиг харыıрген. Кызыл хоорай талазы-биле ИХЭ-ниң экономиктиг кем-херек үүлгедиишкини-биле демисел килдизиниң киирген материалдарынга үндезилээш, Ю. А. Гербке хамаарыштыр РФ-тиң КК-ниң 291 чүүлүнүң 3 кезээ-биле кеземче херээн РФ-тиң Истелге комитединиң Тывада истелге эргелелиниң ажылдакчылары оттурган.

Амгы үеде кажар сайгарлыкчыны тудуп хоругдаан. Ындыг кем-херек үүлгедиишкини дээш хээлиниң түңүн 30-ден 60 катап көвүдеткен түңге торгаар кылдыр азы хосталгазын 8 чыл чедир казып, хээлиниң түңүн 30 катап көвүдеткен түңү-биле торгаар кылдыр шиидери көрдүнген.

Артур КОХ,
Кызыл хоорай талазы-биле ИХЭ-ниң экономиктиг кем-херек үүлгедиишкини-биле демисел килдизиниң начальниги.

○ Бодаŋ дизии

Эжинден беаас-кежикти күзээни-дир.

Р.Бах.

Чедир билберар чүүлдү чаалап алыры бе

Гете.

Кадыг-бергеглен дүжүп бербе.

Латерген сөс.

Акша анаа чытпас ужурлуг, аңаа шимчээшкин херек.

А. Суворов.

Турар чериңде чүү барыл, аңаа даянып, шыдаар чүүлдериңни кыл.

Теодор Рузвельт.

Сагыш-сеткил эрткен үени сактып чоруур болгаш келир үени бодап турар.

Цицерон.

Объектиниң ады	Өрээлдер саны	So	S кухня	Каъттар
Кызыл хоорай, Энергетиктер мкр. бажың 13, 4 каът тууйбу бажың	1	43,26	9,96	1,2,3,4
	2 тип 1	84,63	11,50	1
	2 тип 2	74,78	12,27	1,2,3,4
Дужаар хуусаазы 2011 ч, 3 кв.	3	97,80	11,50	2,3,4

1 дөрбелчин метрде өртээ 34 500 рубльден өрү
Каш базым черде быжыг гараждар бар.
ОЛ БАЖЫҢДАН КВАРТИРАЛАР САДЫП АЛЫРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ДАРААЗЫНДА ТЕЛЕФОННАРЖЕ ДОЛГААР:
тел/факс: (39422) 4-85-29, 8-923-268-90-73, 8-923-386-80-48, 8-905-920-41-01. Кызыл хоорай, Колхозная кудумчузу, 2 «а».

ОВААРЫМЧАЛГ БОЛУҢАР!

Республиканың девискээринде киıерниң автотранспорт эт-хөреңгизин оорлаар ук-биле холбашкан криминалдыг байдал дүвүреı болуп артпышаан.

Ол талазы-биле чылдың эгезинден тура, 50 кем-херек үүлгедиишкиннери бүрүткеттинген (эрткен чылдың бо үезинге чедир 55). Оларның чартык кезии —оорлаашкын, а арткан 25 факт-барымдаа дүрүмну хажыдып ажыглаан таварылгалар болуп турар. Ындыг хевирлиг кем-херек үүлгедиишкиннериниң чүгле 53 хуузу ажыттынган. Иштики херектер органнарының ажылдакчылары 30 транспорт хөлгелерин тыпкан болгаш ээлеринге эгиткен.

Кызыл хоорайга болган автомашина оорлаашкыннары дээш оттуртунган херектерни ажыдарының айтырыглары нарын болуп артпышаан. Чыл эгезинден тура, 16 автоорлаашкыны болган. Оларның чүгле чаңгызы ажыттынган, 6-зы амгы үеде Россия Федерациязының Кеземче кодекизиниң 208 дугаар чүүлүнге үндезилеттингеш, ара доктааттынган.

Автомобиль оорлаашкыны Барыын-Хемчик кожуунда 50 хуу өскен (эрткен чылдь үезинге деңнээрге, 2 турган ь, ам 3).

Транспорт эт-хөрзин чөпшээрел чокка, дүрıажыдып ажыглаар чорук 31 хызырылган, ынчалзажок т:портту оорлааш, дезе бээр таılгаларның байдалы база ын. Ол Барыын-Хемчикте — катап, Сүт-Хөлде бир катап ч. Улуг-Хем, Чаа-Хөл, Тожу кıннарда шак ындыг хевирлиг бн бир-бир херек үүлгедиıннери ажыттынмаан.

«Эрткен чылдарнı херек үүлгедиишкиннери базаыттынмаан хевээр. Ол талазıе Кызыл хоорайның ИХЭ-золгаш Тес-Хем, Чөөн-Хемчикжуун-нарының ИХК-лери чо деңнелде ажылдавайн турар

Тыва Республиканыңı-ның кеземче херээ истээр кıзинге оперативтиг болгаш пılлак-тиктиг «Автобизнес» деıмчег-лерни чоруткан. Каш хүн дур-гузунда кеземче херээтээр килдистиң ажылдакчылары участок төлээлери болгаш ОШАЧКИ-ниң инспекторлары-биле гараж кооперативтерин, техниктиг хандырылга станцияларын, малчыннар хонаштарын, транспорт эт-хөреңгизин чазып, кезектеп болур хире черлерни болгаш торгаал алган автомашиналарны тургузар черлерни кезип хынаан. Ооң түңнелинде 7 кем-херек үүлгедиишкиннери илерээн: 3 оорлаашкын (бирээзи—шак ындыг хевирлиг болган ооң мурнунда чылдагы), 4 хөлгени оор езу-биле мунгаш, дескен таварылгалар. Херек үүлгедиишкининге киришкен 7 кижи туттурган, оларның аразында бир назы четпээн элээди база бар. Оон аңгыда федералдыг истелгеге турган «Тойота» маркалыг автомашина тывылган.

Чоруттунган оперативтиг истелге хемчеглериниң иштинде 44 оор, үптеп-дээрбедээр, хоойлу дүрүмнеринге чөрүштүр наркотиктиг бүдүмелдер болгаш ок-чепсек ап чоруур чоруктар илереттинген. Кем-херек үүлгеткеш дескен тус черниң 4, федералдыг кем-херек истелгезинге турган 2 кижини туткан.

ТР-ниң ИХЯ-ның кем-херек истелгезиниң эргелели.

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru;shyntuva@yandex.ru;
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажыл-агый — 2-17-09 очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 2 ама.
Тираж 8650. Чагыг 71. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40109000000010000 ОАО НКО "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465 орр сч 30101810700000000740 БИК 049304740.

Россия Федерациязыны арлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар хтериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразынђевискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүтк

Херечилелдиң дугаары — № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
«Тываполиграф» ААН-ге ıаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган ıриалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшı барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыıы дээш авторлар боттары харыылаар.